

VÄGSJÄL

ARKEOLOGI LÄNGS VÄG 117 I HALLAND

UTSKRIFT 15

UTSKRIFT 15

VÄGSJÄL
Arkeologi längs Väg 117

Red. Per Wranning

Vägsjäl tillägnas minnet av Magnus Svensson och Tore Artelius.

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands Länsmuseum, Kulturmiljö Halland

Detta är nr 15 i en löpande serie

Postadress: Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, 302 43 Halmstad

Telefon: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

Form och Layout: Anders Andersson

©2019 Kulturmiljö Halland och författarna

ISBN 91-85720-61-5

Tryck: Åbergs tryckeri AB, Tomelilla 2019

Förord

Väg 117-projektet – tillbakablick, summering och presentation

”Vägsjäl” – nej namnet är inte felstavat. Efter att ha levt med detta arkeologiska projekt i femton år så har både vägen och – framförallt – landskapet den passerar och alla de fornlämningar den berört kommit att få såväl en egen själ som en speciell, outplånlig plats i våra själar.

Väg 117-projektet startade för Kulturmiljö Hallands del under förvåren 2003 i och med Vägverkets planer att förändra vägens sträckning på det cirka 1,5 mil långa avsnittet från Skogaby, Laholms landsförsamling i öst via Veinge socken till Daggarp, Tjärby socken i väst. Arbetet inleddes med en förstudie som innefattade en genomgång av äldre kartmaterial över berörda byar samt en fältinventering av hela sträckan i syfte kartlägga presumtivt arkeologiskt intressanta partier (Carlie & Bjuggner 2003). Baserat på dessa resultat sattes utredningens andra fas igång i oktober samma år, då drygt fyra kilometers sökschakt drogs och tio nya fornlämningsområden av varierande art och intensitet kunde identifieras (Wranning & Bjuggner 2004).

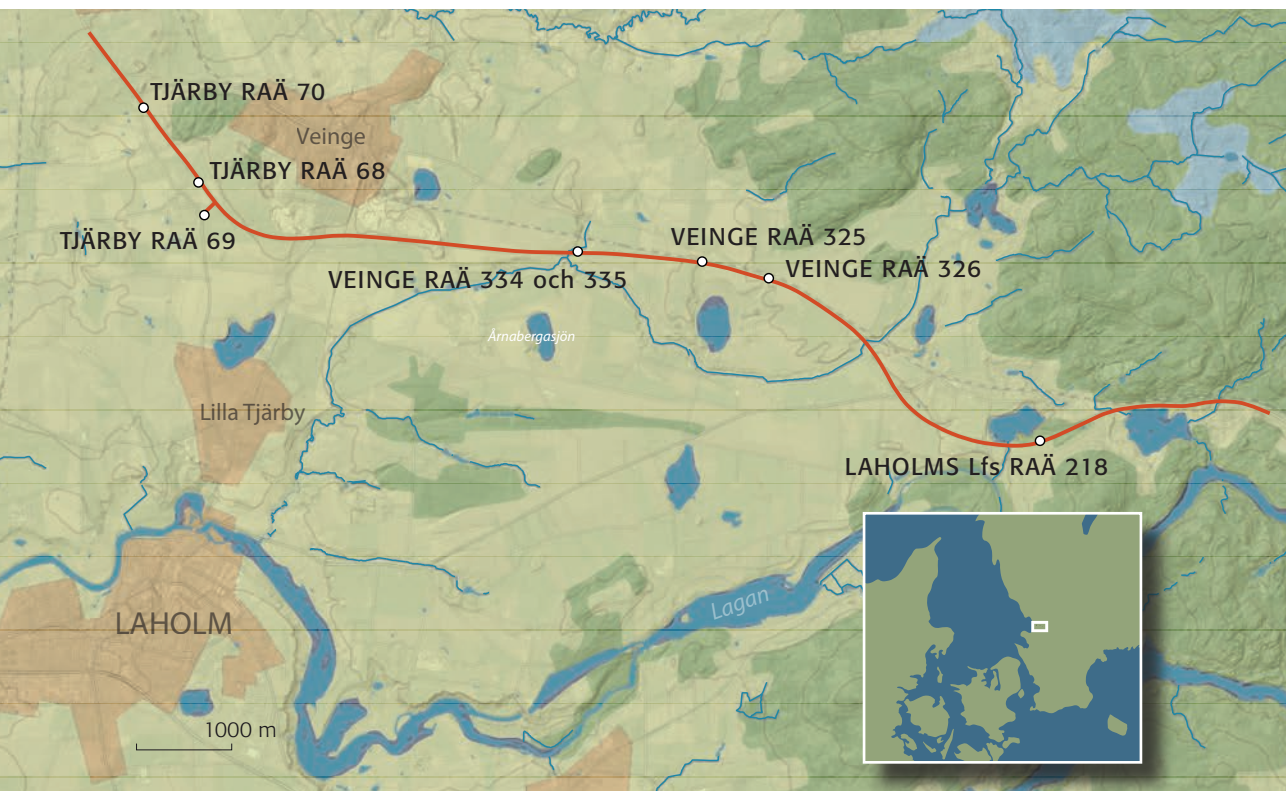
Förundersökningarna inleddes våren 2004 och ledde till att fyra av de tio upptäckta fornlämningarna kunde avskrivas medan kunskapen kring övriga sex lokaler – från öst räknat: *Gatesjön* RAÄ 218 Skogaby sn, *Ebbarps hög* RAÄ 325 och *Furudal* RAÄ 326 Veinge sn, *Tjärby Södra* RAÄ 69 och *Tjärby Norra* RAÄ 68 Tjärby sn, samt *Daggarp* RAÄ 70 Tjärby sn – kunde fördjupas till den grad att undersökningsplaner kunde börja upprättas (Larsson, Svensson & Wranning 2004).

Dessutom tillkom utredningar och förundersökningar av ett antal alternativa vägdragningar, förslag på nya placeringar av ett par markvägar, en GC-väg och en plankorsning under resans gång (Larsson & Wranning 2004, Svensson & Bjuggner 2005, Wranning 2006). Det var i samband

med dylika förändringar av vägsträckningen som *Nolshögen*, RAÄ 334 och 335 lokaliserades.

Utifrån de samlade förundersökningsresultaten formulerades det vetenskapliga programmet "Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala" (Håkansson, Svensson & Wranning 2006), som innehöll projektets gemensamma, tematiska frågeställningar. I syfte att ytterligare höja projektets vetenskaplighet tillsattes även en noggrant handplockad referensgrupp, bestående av ledande experter kring de perioder och fornlämningstyper undersökningarna väntades omfatta; Fil. Dr. Tore Artelius Riksantikvarieämbetet, UV Väst, Fil. Dr. Lennart Carlie Kulturmiljö Halland, Fil. Dr. Björn Magnusson Staaf Kulturen i Lund, Fil. Dr. Per Persson Kulturhistorisk museum. Oslo Universitet samt Katalin Schmidt Sabo Riksantikvarieämbetet UV Syd.

Ett antal olika besparingskrav för vägprojektet som helhet kom dock även att innebära hårda ekonomiska åtstramningar för arkeologin. I samråd

Figur 1: Kartutsnitt över hela den planerade vägsträckningen och med samtliga undersökningsområden markerade och namngivna. Skala 1: 80 000. Infällt: Utsnittets läge i södra Halland.

med dåvarande biträdande länsantikvarie Marianne Foghammar på länsstyrelsen beslutades därför att satsa rejält på de lämningar som förmodades kunna hysa högst potential för ny kunskap, medan mer "ordinära" lämningar bortprioriterades. Detta beslut kändes bättre och mer givande än att undersöka samtliga lämningar med snävare ekonomiska ramar. Således kom bronsåldersboplatsen RAÅ 50 i Daggarp att bevaras oundersökt under den nya vägen genom att denna vägsträcka anlades på markduk och bärlager ovanpå befintlig markyta, medan den västra hälften av Furudal RAÅ 326 (även detta en bronsåldersboplats) helt släpptes till förmån för boplatsens östra hälft med medeltida lämningar. Kraftigt nedbantade blev även den publika verksamheten, referensgruppsinsatserna och budgetramarna för analyser och rapportskrivande.

Förutom gemensamma teoretiska utgångspunkter innehöll projektet även ett par konsekvent genomförda metodutvecklingar. För första gången i Kulturmiljö Hallands arkeologiska projekt metalldetekterades samtliga ytor systematiskt under såväl förundersöknings- som slutundersökningsmomenten. I sistnämnda fas innefattade metalldetekteringen såväl matjordslager som de avbanade ytornas samtliga anläggningar. Metalldetekteringarna – samtliga utförda av Jonas Paulsson – kom att tydligt påvisa att halländska förhistoriska boplatsmiljöer inte alls är så "metallfattiga" som den generella uppfattningen tidigare menat. Vidare utfördes magnetometerkartering av samtliga lokaler innan slutundersökningarna påbörjades. I samtliga fall innefattade magnetometerkarteringen avsevärt bredare områden än det faktiska exploaterings- och undersökningsområdet. Målsättningen med detta var att kunna använda magnetometerkarteringarna inom de ytor som senare kom att undersökas som "facit" och därigenom få en bättre uppfattning om vad som fanns utanför de undersökta ytorna; hur stor/bred är fornlämningen egentligen och vilket parti av den är det våra undersökningar omfattar? – frågor som normalt sett aldrig ges möjlighet att besvara vid arkeologiska undersökningar med snäva/smala undersökningsytor, såsom exempelvis linjeprojekt. Samtliga magnetometerkarteringar utfördes av Glenn Envall, SAGA. Tyvärr gav inte dessa karteringar så mycket som vi hade hoppats. Vid Tjärby Södra kunde vi dock med relativt stor sannolikhet påvisa att det finns gott om härदार utanför de undersökta partierna, vilket med andra ord torde påvisa att den faktiska boplatsen är avsevärt större än de delar vi kom åt.

Slutundersökningarna kom av olika anledningar att utföras under en förhållandevis utdragen period; boplatsen vid Gatesjön undersöktes försommaren 2006, boplatsen vid Nolshögen undersöktes hösten 2006 medan boplatserna vid Furudal och Ebbarps hög liksom de två Tjärbylokalerna

undersöktes under vår-sommar-höst 2007. I sistnämnda fall – gravfältet Tjärby Norra (RAÄ 68) – kom även kompletterande undersökningar utanför det faktiska exploateringsområdet att genomföras hösten 2008, när den nya vägen de facto redan var anlagd. Dessa kompletterande undersökningar beslutades av länsstyrelsen och syftade till att undersöka gravfältet i sin helhet så att inga ömtåliga lämningar fanns kvar i den nyanlagda vägens omedelbara anslutning.

Projektets ”steg III” – den publika verksamheten – pågick parallellt med undersökningarna i form av framtagandet av informationsbroschyr och fältutställning, visningar och upprepade inslag i lokalmedia (såväl tidningar som radio och tv). Lagom till invigningen av Väg 117 hösten 2008 låg vår ”steg III-publikation” klar, ”*Vägen genom historien*”, en populärt hållen bok framförallt riktad till den intresserade allmänheten, vilken kom att möta stort intresse och få stor spridning. Åren därefter publicerades de tekniska undersökningsrapporterna – ”steg I:orna” – från de respektive lokalerna (Wranning 2007, 2009 och 2011, Svensson 2008, Håkansson 2011, Kadefors 2017). Såväl Magnus Svensson som Anders Håkansson samt undertecknad blev alla antagna för licentiatstudier vid Lunds respektive Göteborgs universitet, samtliga studier baserade på Väg 117-undersökningarna. Vintern 2009 gick dock Magnus Svensson tragiskt bort efter en tids sjukdom. De andra två andra arbetena kom under årens lopp att omvandlas till doktorsavhandlingar (Wranning 2015, Håkansson 2017).

Under hela denna resas gång har även ett stort antal visningar, föredrag och artiklar kommit att belysa resultaten från Väg 117-projektet, såväl riktat till allmänheten som till forskarvärlden, såväl i lokala som nationella och internationella sammanhang (exempelvis Svensson 2007, Håkansson 2008, 2013, Wranning 2008b, 2016). Och nu äntligen kan vi alltså lägga sista handen vid projektet i och med föreliggande publikation – en samlad redovisning av nu något gamla resultat, men som vi hoppas fortfarande ska ha relevans för många läsare.

Presentation av innehållet/artiklarna

Med avstamp i en kort exposé över äldre tiders resande tar Lennart Carlie med läsaren på en resa utmed de sydhalländska förhistoriska huvudstråken i öst-västlig och nord-sydlig riktning i form av en genomgång av spår – fornlämningar, ortsnamn, geografiska förutsättningar – utmed dessa gamla färdleder.

Ola Kadefors gör en kort översikt över mesolitiska boplatser i närområdet och presenterar fynden från en omkring 10 000 år gammal boplatz norr

om Skogabysjön. Artikeln är i stort sett den samma som den tekniska rapporten, men då denna lämning av olika skäl aldrig kom att bearbetas och ingå i de stora undersökningsrapporterna så väljer vi att publicera den här.

Därefter följer Tore Pässes redovisning av pollenanalytiska resultat från Årnabergasjön, belägen mittemellan Tjärby, Veinge och Skogaby, vilket ger en spännande inblick i odlingslandskapets utveckling under neolitikum, bronsålder och allra äldsta järnålder.

Magnus Svenssons artikel om undersökningarna vid Nolshögen och om problematiken rörande den svärfångade halländska neolitiserings bygger på hans föredrag vid den internationella konferensen Nordic TAG i Aarhus 2007 och var ursprungligen även tänkt att publiceras den vägen, därav valet av engelska. Det blev dock aldrig någon konferenspublikation och i december 2009 gick Magnus bort. Artikeln kom istället att publiceras postumt 2010 i tidskriften *In Situ Archaeologica*, men då i en av redaktionen kommenterad och något omarbetad form (Svensson 2010). I föreliggande artikelsamling väljer vi nu istället att återge Magnus ursprungliga text, de första stegen i hans påbörjade licentiatarbete.

Linn Nordvall presenterar fenomenet hus med nedsänkta golv under senneolitikum och äldsta bronsålder. Med utgångspunkt i de två långhus som undersöktes på Tjärby Södra gör hon en genomgång av sydhalländskt material och diskuterar därefter huruvida fenomenet är ett resultat av funktion eller tradition.

Osteolog Caroline Arcini, keramikexpert Torbjörn Brorsson och Per Wranning presenterar tillsammans resultaten från det förromerska gravfältet Tjärby Norra och belyser därefter lokalen utifrån ett antal jämförande perspektiv med ett flertal andra, företrädesvis västsvenska, samtida gravfält.

Torbjörn Brorsson fördjupar sig ytterligare i gravfältet Tjärby Norras keramiska material i en separat artikel där han presenterar sin indelning av materialet i olika kärngrupper, diskuterar keramikantverket, hur kärnen har använts innan och under begravningsritualen, samt gör jämförande utblickar rörande keramikens kulturella tillhörighet.

Med avstamp i den långhusbebyggelse som växte fram på och i omedelbar anslutning till gravfältet Tjärby Norra under romersk järnålder belyser Per Wranning det snävt geografiskt begränsade fenomenet att använda käppar istället för stolpar i långhusens väggar – en till synes mikroregional, relativt kortlivad byggnadstradition – och studerar dessa långhus i ett jämförande perspektiv med ett urval övriga samtida halländska byggnader.

Utifrån de vikingatida–tidigmedeltida gårdslämningarna i Furudal tar Anders Håkansson ett omfattande, samlat grepp kring detta dynamiska tidsskede. Länets tidigmedeltida agrara expansion diskuteras och de nu

undersökta gårdarnas utformning, utveckling och socioekonomiska ställning belyses i en samtida sydskanandinavisk kontext.

Ett enskilt föremål som förtjänar att presenteras lite mer ingående är den alsengem som påträffades på den medeltida boplatsen i Furudal. Endast ett fåtal exemplar är sedan tidigare kända från Skandinavien. I bokens avslutande kapitel redogör Anders Håkansson för dessa små, figurativt ristade infattningsstenars bakgrund och lägger fram ett tolkningsförslag till hur och varför detta smått sensationella fynd en gång hamnade i Furudal.

De olika artikelbidragen har färdigställts under lång tid, alltifrån något halvår efter fältarbetet avslutats till alldeles nyligen. Detta faktum kan stundtals märkas i referenserna, där författarna ibland exempelvis refererar till en teknisk rapport istället för till en senare utgiven, fördjupad studie eller till andra bidrag i föreliggande band. Vi har av rent tids- och kostnadsbesparande skäl valt att inte korrigera sådant och hoppas att detta inte ska störa läsoplevelsen.

Slutord

I och med denna publikation har vi nått om inte vägs ände så åtminstone vägprojektets ände. Femton år är en lång tid. Under resans gång har länsmu-seets uppdragsarkeologiska avdelning bytt namn från Landsantikvarien till Kulturmiljö Halland och därefter blivit en avdelning inom Hallands Kulturhistoriska museum, Magnus Svensson och Tore Artelius har gått bort, några inblandade kollegor har bytt jobb eller gått i pension, e

xploatören Vägverket har tillsammans med Banverket transformerats till Trafikverket och Väg 117 har hunnit byta namn till Riksväg 15. Femton kilometer på lika många år är verkligen ingen imponerande hastighet, men nu är vi i mål och undersökningsresultaten imponerar desto mer. Vi hoppas att även ni läsare ska finna det intressant att ta del av denna vetenskapliga fördjupning och av denna vägsjäl!

Per Wranning, november 2018

Referenser

- Carlie, L. & Bjugger, L. 2003. *Arkeologisk förstudie för väg 117. Delen Daggarp–Skogaby*. Arkeologisk utredning etapp 1, 2003. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Håkansson, A. 2008. Furudal – en tidigmedeltida gård i Skogaby. *Visioner – Länsstyrelsens Årsredogörelse 2007*. s. 22–25. Halmstad
- Håkansson, A. 2011. *Furudal. Bebyggelselämningar från järnålder och medeltid*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2011:3. Halland, Veinge socken, Skogaby 2:31, RAÄ 226. Halmstad
- Håkansson, A. 2013. Beyond the Archetypes. Social Hierarchies in Rural Medieval Halland, SW Sweden. I: Klápště, Jan (red.) *Hierarchies in rural settlements: Ruralia IX*. Turnhout. S.359–370.
- Håkansson, A. 2017. *Bebyggelsehierarkier och bylandskap. Om övergången mellan vikingatid och tidig medeltid ur ett halländskt perspektiv*. Hallands Läns museers Skriftserie No 13/ Lund Studies in Historical Archaeology 20. Halmstad och Lund
- Håkansson, A., Svensson, M., Wranning, P. 2006. *Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala*. Arkeologiskt projektprogram och undersökningsplaner inför omläggning av Väg 117 på sträckan Skogaby – Daggarp, Laholms kommun, Halland. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport
- Kadefors, O. 2017. *Stenålder vid Ebbarps hög*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologisk undersökning 2007. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer. Halland, Veinge socken, Skogaby 2:31, RAÄ Veinge 325. Arkivrapport
- Larsson, A-C., Svensson, M., Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp*. Arkeologisk förundersökning 2004. Halland, Tjärby och Veinge socknar, Laholms landsförsamling, väg 117. Uppdragsverksamheten Halmstad. Arkivrapport
- Larsson, A-C. & Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby–Daggarp. Kompletterande utredningar*. Arkeologisk utredning 2004. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Svensson, M. & Bjugger, L. 2005. *Väg 117, delområden 6:3 och 7:3*. Arkeologisk förundersökning 2004. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Svensson, M. 2007. Nolsbögen – boplat, mötesplats och gravplats. *Levande arv – Länsstyrelsens Årsredogörelse 2006*. S. 17–21. Halmstad
- Svensson, M. 2008. *Nolsbögen – boplat, samlingsplats och gravplats*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2008:3. Halland, Veinge socken, Skogaby 4:34, RAÄ 334 och 335. Halmstad
- Svensson, M. 2010. What time is it? – Being Mesolithic during the Neolithic. I: Petersson, H. (Red.). *In Situ Archaeologica, 2009–2010*. Göteborgs Universitet

- Wranning, P. & Bjugger, L. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby–Daggarp*. Arkeologisk utredning 2003. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Wranning, P. 2006. *Boplatslämningar utmed Ramshallsvägen, invid RAÄ 68, Tjärby*. Arkeologisk utredning 2006. Landsantikvarien. Arkivrapport
- Wranning, P. 2007. *Boplat vid Gatesjön – boplatslämningar i skogsbygd från bronsålder och äldre järnålder*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2007:2. Arkeologisk undersökning 2006. Halland, Laholms landsförsamling, Väg 117, Skogaby, Kattarp 2:75, RAÄ 118. Halmstad
- Wranning, P. (Red.). 2008a. *Vägen genom historien – Arkeologi längs Väg 117*. Kulturmiljö Halland. Halmstad
- Wranning, P. 2008b. Tjärby – fyratusen år på fyra månader. *Visioner – Länsstyrelsens Årsredogörelse 2007*. s. 18–21. Halmstad
- Wranning, P. 2009. *Tjärby Norra – ett förromerskt gravfält och gårdar från romersk järnålder*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2009:6. Halland, Tjärby socken, Tjärby 2:3, 3:2, 9:4, RAÄ 68. Halmstad
- Wranning, P. 2011. *Tjärby Södra – Bosättning och gårdar från bronsålder och förromersk järnålder*. Människan och landskapsrummets olika dimensioner, teknisk rapport. Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp – Skogaby. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2011:1. Halland, Tjärby socken, Tjärby 10:2, RAÄ 69. Halmstad
- Wranning, P. 2012. The (sluggish and modest) introduction of iron in southern Sweden – insufficient technology or unprepared receivers? A case study from iron usage in Halland. In: Berge, R., Jasinski, M., Sognnes, K. (Red.). *N-TAG TEN. Proceedings of the 10th Nordic TAG conference at Stiklestad, Norway 2009*. BAR International Series 2399. 2012, s. 217-228. Archaeopress, Oxford
- Wranning, P. 2015. *Tjärby – Lokala sedvänjor och långväga kontakter. Förromerskt grav- och byggnadsskick ur ett halländskt perspektiv*. GOTARC series B, Gothenburg Archaeological Theses 67/Hallands läns museers Skriftserie No 12. Göteborg och Halmstad
- Wranning, P. 2016. Avlägsna kontakter influerade södra Halland. *I Halland* 1/2016: 13-15. Halmstad

UTSKRIFT 15 är ett temanummer som belyser resultaten från de arkeologiska undersökningar som utfördes inför omläggandet av Väg 117, numera Riksväg 15, genom tre socknar i Laholms kommun.

I tio artiklar presenteras och diskuteras lämningar alltifrån mesolitikum till medeltid via neolitikum, brons- och järnålder, med fokus på Laholmstrakten och med jämförande utblickar i såväl resten av Halland som i Sydskanandinavien.

Titeln **Vägsjäl** är en medveten felstavning och åsyftar till såväl vägsträckans, men också till dess närområdes själ liksom till den plats dessa tagit i våra egna själar under de femton år som löpt sedan projektet startade.